

הרב ישראל דנדרוביץ

היגע בתלמוד בבית הכנסת

הצד השווה של 'היגע בתלמוד בבית הכנסת' ושל 'העוסק בתורה בשבת' הוא שאין השכחה שולטת בתלמודם. טעם הדבר נעוץ בסיבה שפרק 'בני העיר' העוסק בקדושת 'בית הכנסת' נמצא במסכת מגילה.

אזהרה 01/07/201

בית שמגדלין בו תורה ותפילה

לצד ענינו העיקרי של 'בית הכנסת' כבית תפילה וכמקום קבוע לעבודת הלב, היה 'בית הכנסת' משמש לאורך כל הדורות, גם כמקום לימוד ומשכן ליחיד הסגולה שהיו קובעים בו את סדרי לימודם.

גם יגיעי כפים שבזיעת אפם אכלו לחם, היו מסיימים את יומם באוירה המרוממת של 'בית הכנסת', וכמו שאמרו (ברכות ד ב): "אדם בא מן השדה בערב, נכנס לבית הכנסת, אם רגיל לקרות קורא, ואם רגיל לשנות שונה, וקורא קריאת שמע ומתפלל".

סגולות מיוחדות נקשרו לראש הלומד בבית הכנסת, מצד היותו בית גדול שמגדלין בו תורה ותפילה, והגדולה בהם היא מה ששנינו בתלמוד הירושלמי (מסכת ברכות פ"ה ה"א): "אמר רבי יוחנן: ברית כרותה היא - היגע בתלמוד בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח". והובאו הדברים להלכה ברמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ג ה"ב) ובטור ושולחן ערוך (יו"ד סימן רמו).

ועד שמצאנו שעקב מעלת הלימוד בבית הכנסת שינה האמורא אביי את מקום לימודו הקבוע, וכפי שהוא עצמו מספר על כך במסכת מגילה (דף כט א) שמתחילה הייתי רגיל ללמוד בביתי ולהתפלל בבית הכנסת, אולם לאחר שנתתי דעתי להתבונן במה שאמר דוד המלך (תהלים כו ח): "ה' אֱהָבְתִּי מְעוֹן בֵּיתְךָ וּמִקוֹם מִשְׁכַּן פְּבוֹדְךָ" והבנתי שכוונתו היא על בית הכנסת, שמקום זה הוא מעונו של הקב"ה ומקום השראת שכינת קדשו, התחלתי לקבוע את מקומי ^{אוצר החכמה} ללימודי בבית הכנסת.

היה דורש את המקרא

אף רמזים נאים כמין חומר מצאנו במקראי קודש המלמדים אותנו על סגולת הזיכרון שיש בלימוד בבית הכנסת. הגאון בעל 'כף החיים' היה דורש סמוכין בדברי הפסוקים (דברים כט ח-ט): "לְמַעַן תִּשְׁכְּלוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן. אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם בְּלִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם" שהוא בא לרמז על עצה טובה זו שהלומד בבית הכנסת אינו משכח תלמודו, וכך כתב בספרו 'יגל יעקב' (ירושלים תר"ס, פרשת נצבים): "וזהו שכתוב 'למען תשכילו את כל אשר תעשו' ר"ל אם תרצו להשכיל בכל אשר תעשו בלימוד שלכם שלא תשכחו ממנו, על ידי ש'אתם נצבים לפני ה' אלקיכם' ר"ל בבית הכנסת ששם השראת שכינה".

כיצא בזה היה דורש הגאון רבי אברהם פאלאג'י בספרו 'וישכם אברהם' (על תהלים, אזמיר תרמ"ה) את סמיכות הפסוקים (תהלים מ ט-י): "וְתוֹרַתְךָ בְּתוֹךְ מִעֵי. בְּשִׁרְתִּי צִדֵּק בְּקֶהֱל רַב" שכוונת הפסוק היא שכל החפץ שתורתו תהא בתוך מעיו ושלא תשכח ממנו, עצתו אמונה שיבשר צדק בקהל רב - שיקבע את מקום לימודו בבית הכנסת ששם כולם נקבצו ובאו וברכ עם הדרת מלך, ועל ידי זה לא במהרה הוא משכח, וע"ש מה שהמשיך לדרוש בזה.

נר מצוה ותורה אור

לולי דמסתפינא ניתן לשער שהרצון לעודד את הלימוד בבית הכנסת הוא שהביא את המנהג עתיק היומין להדליק 'נר תמיד' בבית הכנסת. מלבד מה שהיו רגיל לכבד את ה' באורים בהדלקת נרות לכבוד התפילה וקריאת התורה, היה נהוג בתפוצות ישראל להשאיר 'נר תמיד' - נר שהיה דולק במשך כל שעות היממה.

על טיבו וטעמו של מנהג זה מצאנו שיש הרואים בזה משום כבוד בית הכנסת שיהא נר דולק בו באופן קבוע, ויש שראו בזה זכר למנורת המקדש. וכבר האריך בפרטי מנהג זה בספר 'מנהגי הקהילות' (גולדהבר, ח"א עמוד נז ואילך) ומשם תקחנו.

ויתכן לומר שנה זה לא בא כי אם לאפשר לאותם החפצים לקבוע את מקום לימודם בבית הכנסת לעשות זאת מבלי שיפרעו מהחשיכה השוררת במקום שלא בשעת התפילות. כי אם בזמן התפילות היה היכל בבית הכנסת מואר באור יקרות לתועלת המתפללים, הרי שבשאר שעות היום והלילה שאין הרבים מצויים בבית הכנסת לא היה אור בו וממילא לא הייתה אפשרות ללמוד במקום.

ומחמת שסגולת הלימוד בבית הכנסת גדולה היא מאוד, נמנו פרנסי הקהילות וגמרו לקבוע בו 'נר תמיד' שידלק ללא הרף, ומעתה יהיו שערי בית הכנסת פתוחים לכל הרוצה ליטול את כתרה של תורה.

מעמא דמילתא

מפרש הירושלמי הקדמון הגאון רבי שמואל יפה אשכנזי בספרו 'יפה מראה' (קושטא שמ"ז) נדרש ליתן טעם לשבח מדוע אכן הלימוד בבית הכנסת הוא סגולה שלא ישכח תלמודו, והוא מסביר זאת בשני אופנים: "היגע בלמודו בבית הכנסת - שמסגולת המקום לקיים הלימוד שבו, או מפני שהשכינה שם כדלעיל ועוזרת לעוסקים בתורה שם".

ההסבר הראשון רואה את קדושת הבית כנסת כמקום מסוגל לקיום הלימוד, שהרי אור ביהכ"נ נקדש ונטהר בתפילות שנשפכו שם לפני רבון העולמים, ולכן יש בקדושת המקום סגולה מיוחדת שהלומד בה לא במהרה הוא משכח תלמודו.

ההסבר השני מתבסס על מה ששנינו בירושלמי (שם) על הפסוק (ישעיהו נה ו): "דַּרְשׁוּ ה' בְּהַמְצֵאוֹ קִרְאָהוּ בְּהִיטְלוֹ קְרוֹב" שהקב"ה קרוב ומצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ומכיון שהשכינה הקדושה נמצאת שם הרי היא מסייעת ללומדים שם שיזכרו תלמודם.

גם הגאון רבי אליהו הכהן האיתמרי בעל 'שבט מוסר' נותן משלו טעמים לסגולת הזיכרון שיש בלימוד בבית הכנסת, וכך כתב בספרו 'אגדת אליהו' על הירושלמי (אזמיר תקט"ו): "עם מה שמצאתי ראיתי במפרשים ממדרש שאבני המקדש פיזרם הקב"ה בכל העולם דכתיב (איכה ד א) 'תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות' ובכל מקום שנפל אבן נבנה שם בית הכנסת או בית המדרש. וידוע שבמקדש הייתה השפעת החכמה בו כנודע. והנה כיון שבכל בית הכנסת או בית המדרש יש אבן מן המקדש, ר"ל הוא מיוסד על אבן שבמקדש, נשאר בו רשומו מהמשכת שפע החכמה והזכירה וכל טוב שבעולם, דלכן נקרא בית הכנסת 'מקדש מעט'. וע"ש מה שכתב ביאורים נוספים בזה. גם ראה להגאון רבי יוסף ענגיל בספרו 'אוצרות יוסף' (וינה תרפ"ב, דרוש ה) שהסביר את עניין הזכרון בבית הכנסת בכך שהוא כעין בית המקדש.

להלן נציע דבר נאה ומתקבל להסביר באופן מחודש את סגולת הלימוד בבית הכנסת לזיכרון התורה, תוך כדי שנבהיר את מהות גורמי השכחה ואת הדרך הרוחנית לחזק הזכרון.

ישנה בשבת וילך לבית הכנסת

הנה ראה זה חדש אשר מצאתי קושיה נאה לה'פני מנחם' זי"ע אשר עם דברי הירושלמי נתחבט בהבנת פסקא ב'תנא דבי אליהו'. דברי הירושלמי ברור מללו על הסגולה הנפלאה שיש בלימוד התורה בבית הכנסת, אשר היא סגולה לזכרון ומונעת את שכחת התורה.

ומאידך גיסא שנינו ב'תנא דבי אליהו' (רבה פר' א) על הקביעת עתים לתורה הרצויה ביום השבת: "אף על פי שאתם עושים מלאכה כל ששה ימים - יום השבת יעשה כולו תורה. מיכן אמרו, לעולם ישכים אדם וישנה בשבת, וילך לבית הכנסת ולבית המדרש, יקרא בתורה וישנה בנביאים, ואחר כך ילך לביתו ויאכל וישתה".

ובגליון ספרו הגיה ה'פני מנחם' והקשה: "כאן הלשון 'ישכים אדם וישנה בשבת' ואחר כך 'וילך לבית הכנסת ולבית המדרש', והיינו דישיכים בשבת וישנה בביתו ואחר כך ילך לבית הכנסת ולבית המדרש. אלא דצריך עיון מיו"ד סימן רמו סע' כב [שם הובאו להלכה דברי הירושלמי שהלומד בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח] והשם יתברך יאיר עיני בתורתו הקדושה" (ונדפסו הדברים בסוף ספר 'תנא דבי אליהו המבואר' מהדורת רוטנשטיין, ירושלים תשס"א).

שאלה נפלאה היא זו: כיצד שנינו כאן ב'תנא דבי אליהו' שראוי לו לאדם לקבוע ביום השבת את סדר הלימוד והשינון בביתו, בעוד שהלימוד בבית הכנסת יש בו את הסגולה שלא במהרה הוא משכח. וכפי שראינו, הפני מנחם מניח זאת בקושיה ובתפילה להשי"ת שיאיר עינו בזה.

התורה שלומדין בשבת

נודע בשערי תורת החסידות חידושו של ה'שפת אמת' הקובע כי התורה שלומדים בשבת אין בה שכחה. וכך כתב בספרו על התורה (כי תשא תרס"ב): "... ובזה יש עוד התחברות אל הגוף והטבע. ויש בו שכחה כי הטבע משכח. אבל אחר כך ניתן התורה במתנה היא תורה עליונה כלל התורה, כמ"ש 'ככלתו' כללים ניתנו לו, וכמו כן שבת כלל ימי המעשה והוא יומא דנשמתא. יומא דזכירה דלית ביה שכחה, דכל השכחה מצד הגוף, ובשבת נתגלה זה שורש התורה ומרע"ה כמ"ש 'מזמור שיר ליום השבת' ראשי תיבות: למש"ה. והתורה שלומדין בשבת אין בה שכחה".

ושמעתי דבר פלא שדורשי רשומות יגעו ומצאו שלמרות שבשנים הראשונות נמצא כמה וכמה פעמים שהשפת אמת כותב בתחילת מאמריו 'נשכח ממני סיום הדברים' בקיצור כי שכחתי או 'איני זוכר כראוי' ולשונות דומים כיוצא בזה, הרי שמשנת תרס"ב - השנה שבה חידש כי 'התורה שלומדין בשבת אין בה שכחה' ואילך, לא מצאנו כדבר הזה שיכתוב כך.

אלא שדבר זה אינו נכון כלל ועיקר, שכן לשונות אלו פסקו בכתבי ה'שפת אמת' כבר כעשרים שנה קודם לכן - מסביבות שנת תרמ"ב, וכפי שכבר האריך בענין זה הרב חיים פ' בניה במאמרו 'עיוני סגנון וצורה במבנה ובעריכת השפת אמת' ('היכל הבעש"ט' גליון ה) וע"ש מה שכתב להסביר בזה.

לא נשתכחה תורה מישראל

ומילתא אלבישייהו יקרא להביא בזה את פירושו הנפלא של ה'לב שמחה' זי"ע בביאור הטעם שהתורה הנלמדת בשבת אין בה שכחה: "כמו שאיתא מהחידושי הרי"ם ז"ל שהדיבור של שבת נשאר גם מלוחות הראשונות שלא פרחו בשבירת הלוחות כשאר הדברות. והגיד

שנה כג גליון ד (קלו) ————— (תרכט) קט

כ"ק אאמוז"ל שזה הפירוש וכתוב בהם שמירת שבת - 'בהם' בשני הלוחות, גם בראשונות וגם בשניות...¹⁰⁶

'יום שבתון אין לשכוח' כמו שאיתא ב'שפת אמת' שהתורה שלומדין בשבת אין בה שכחה. ולהנ"ל הטעם דאיתא 'הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו דאמרינן לוחות ושברי לוחות מונחין בארון' ואם כן שבת שגם בשברי לוחות נשתמרה ונשארה שוב אין בה שכחה, לכן מה שלומדים בשבת אין בה שכחה. וזה 'יום שבתון אין לשכוח' וכו', כי 'חקוק בשני לוחות אבנים' גם בראשונות וגם בשניות" (לב שמחה' כי תשא תשמ"ג).

ועוד הביאו שם מכתיבת ידו הקדושה: "בשכירת הלוחות בשם הרי"ם ז"ל שדיבור של שבת נשאר, ובפרקי דרבי אליעזר ענין השכחה מטעם שכירת הלוחות, נמצא לפי זה ששבת אין לשכוח". ולהעיר מהא דאיתא במסכת עירובין (דף נד א): "אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל" (ועיין עוד ב'לב שמחה' שבועות תשל"ח, שהאריך בכל עניין זה).

יסודותיו בחררי קודש

ובעיקר דברי החידושי הרי"ם שהדיבור של שבת נשאר בלוחות הראשונות, יצוין שכבר מצאנו כחידוש הזה להרה"ק רבי אליעזר ליפא מחמלניק בן הרה"ק רבי אלימלך מליעזנסק בספרו 'אורח לצדיק' (פרשת יתרו): "ושני לוחות אבנים הוריד בידו, ר"ל כי כשירד משה מן ההר היו האותיות פורחות מחמת החטא, דהיינו שניטלו מהם כל המצוות - עד שעלה משה ארבעים יום וקיבל את הלוחות האחרונות, וזהו 'ושני לוחות אבנים הוריד בידו' ר"ל בלא אותיות ובלא מצוות, אבל שמירת שבת כתוב בהם ולא ניטלה מהם".¹⁰⁷

ושוב מצאתי שיש מייחסים זאת למדרש קדום, וכך הביא בקונטרס 'כנסת מרדכי' (פרמישלה, שבט תרח"ץ, עמוד 26 - "פתגמין קדישין ושיחות ממרן 'קדושת אהרן' מסדיגורה זי"ע השמטות והשלמות לספר קדושת אהרן") שהרה"ק מסדיגורה אמר לה'אמרי אמת' בהיותם יחד בשנת תרס"ט בעיירת המרפא מרינבד: "איתא במדרש חז"ל ישן [כמדומה שאמר כי ראהו בכתב יד ולא נדפס עדיין] אשר בשעה שנשתברו הלוחות על ידי משרע"ה לא נשארו שום תיבה ואות שלימים שהיו אותיות פורחות ונשארו רק שברי לוחות, אולם הדיבור של 'זכור את יום השבת לקדשו' נשארו בו כל התיבות והאותיות שלימים, עכ"ל המדרש הנ"ל" וע"ש מה שהרחיב בהסבר הדבר. ונמצא שדברי החידושי הרי"ם יסודותיו בהררי קודש. (ועיין עוד 'אמרי אמת' כי תשא תרצ"ב; ויקהל תרפ"ח).

בשם ספר 'מטה אשר'

וראה זה חדש מה שכתב הגאון הנודע רבי יצחק וייס מווערבוי בספרו 'שיח יצחק' (מכון ירושלים תש"נ, עניני שבת דף קעד) והביא לנו מספר 'סגולת מלכים' שכתב בשם ספר 'מטה אשר' שהלימוד שלומדים בשבת אין בו שכחה, ואיהו גופיה הוסיף לפרש זאת ע"פ דברי המדרש הנזכרים משמו של הרה"ק מסדיגורה.

ומכיון שספרים נדירים אלו אינם מצויים תחת ידי, לא היה ביכולתי לעיין בהם באותיות מחכימות לראות בנועם דבריהם על כך שהלימוד בשבת אין בו שכחה, אולם יש בכך גילוי עצום שכבר קדמוהו לה'שפת אמת' בחידושו זה. וגם זאת ראינו שהגרי"ו כבר כתב בהסבר הדבר כפי שכתב ה'לב שמחה' בדבריו לעיל.

קי (תרל) קובץ "בית אהרן וישראל"

במשנת הרה"ק רבי יואל מסאטמר

ולא אמנע טוב מלהעתיק כאן מה שכתב בספר 'מטל השמים' (בראשית עמוד רנו):
 "חשיבותו של הלימוד בשבת עולה על זה של ימות החול, באשר התורה שלומדים בשבת
 אין בה שכחה, והיא קיימת בזכרוננו זמן ארוך, וכך כתב ה'שפת אמת'. ושמעתי שיהודי נכנס
 להרה"ק רבי יואל טייטלבוים מסאטמר זצוקלה"ה ותינה לפניו את מצוקתו, שכל מה שלומד
 שולט בו שר השכחה והוא פורח מזכרוננו. יעץ לו הרה"ק, שבשבת יחזור ישנן את מה שלמד
 בשבת ימי החול, ועל ידי זה יזכור את לימודיו.

והוסיף שזה נרמז בהזמר 'זכרו תורת משה במצות שבת גרוסה' היינו אם תרצו לזכור את
 תורת משה שלא תישכח מכם, העצה לכך היא 'במצות שבת גרוסה' לגרוס ללוד ולשנן
 בשבת את מה שלמד בחול, ועל ידי זה יקוים בו 'זכרו תורת משה'". (ועיין עוד ב'לב שמחה'
 שבועות תשל"ח).

ותוספת נאה על כך הביא בספר 'דורש טוב' (לשבת עמוד נד): "ומרן רבינו זי"ע אמר
 לפרש בזה 'זכרו תורת משה במצות שבת גרוסה' דעל ידי שבת זוכרין הלימוד דעל ידי שבת
 נתבטל השכחה דהוא סגולה לזכרון, ולכן צריכין ללמוד דווקא בשבת דאז אין שולט
 השכחה.

ופירש בזה מה שאנו קורין לשבת שלפני המילה 'שלום זכור' והוא על פי המבואר בט"ז
 (יו"ד סי' רסה סקי"ג) דאמרו חז"ל במסכת נדה (דף ל ב) בשעה שאדם נולד בא מלאך
 וסוטר על פיו ומשכחו כל התורה, ולכן נכנסים אצל התינוק לנחמו מפני שהוא אבל ששכח
 תורתו שלמד במעי אמו, ואיתא ב'מגדל עוז' (פתיחה להלכות מילה) דלכן נקרא הסעודה
 'זכור' שהוא מלשון זכירה. ולכן עושין זאת דווקא בשבת דשבת מבטל השכחה".

וכעין זה הביאו גם בשם הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע לבאר ענין השלום זכור בשבת
 קודש: "כי קדושת השבת היא סגולה לזכור מה ששכח" (מהר"א, פרשת ויחי)

אין שכחה לפני כסא כבודך

ועלה ברעיוני בס"ד להציע פירוש חדש ונעים על אותם שני הסגולות לזכרון שהבאנו
 עתה, הלימוד בבית הכנסת והלימוד בשבת, ולהעלותם בקנה אחד בהקדם מה שמצאנו
 לצדיקי עולם שאמרו שמסגולת תשובה שלימה להביא אף היא לזכירת התורה.

וכך הביא בספר זכרון יחיאל (פרעמישלא תרנ"ד, דרוש יד): "שמענו מפי מגידי אמת
 אומרים בשם כבוד אדמו"ר הרב הצדיק החסיד רשכבה"ג כ"ק מו"ה יעקב יצחק זצללה"ה
 מנוחתו כבוד בעיר לובלין שאמר, סגולה לזכירה היא תשובה לשוב בכל לבבו להשי"ת,
 ואמר טעם לזה על פי מאמר חז"ל (יומא דף פו א) 'גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד'
 ו'אין שכחה לפני כסא כבודך' (תפילת ראש השנה, ברכת זכרונות), ודברי פי חכם חן וש"י".

(ובספר 'שיח שרפי קודש', מערכת תשובה, הביא כעין זה: "ואמר הרבי [הרה"ק ר' יחיאל
 מאיר מגוסטינין] בזה"ל, הנה האברך הלז מתנצל עצמו על השכחה והיה מעשה כזאת,
 שאחד התנצל עצמו על השכחה לפני הרבי מקאצק, או הרבי מלובלין, וציווה אותו לעשות
 תשובה. ופירש הטורבינער רב (שהיה מחזיקו לצדיק גדול והיה מתפאר עמו תמיד) שאין
 שכחה לפני כסא כבודך, וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, על ידי תשובה שמגעת
 למעלה, אין שכחה").

שנה כג גליון ד (קלו) ————— (תרלא) קיא

וראה ב'רמתיים צופים' (על תנודב"א, ורשא תרמ"א. רבא פ"ה אות פה) שהביא רעיון זה בשמו של הרה"ק הרבי רבי אלימלך מליזענסק זי"ע. וראה בספר 'ידות אפרים' (סיגעט תרס"ח. פרשת חקת) שהביא זאת בשם הרה"ק רבי פינחס מקוריץ זי"ע.

הכסא שלם

וזה מכבר חשבתי לפרש עם זה את לישינא דקרא דכתיב (דברים כה יט): "וְהָיָה בְּהִנִּיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ מֶלֶךְ אִיבֶיךָ מִסָּבִיב בְּאַרְצָךְ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת זִכְרֵ עֲמֶלֶךְ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח", דהנה ידוע מה שהביא רש"י (שמות יז טו) מדברי המדרש: "נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו, וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם".

נמצא שמחייט עמלק היא המביאה לכך שיהיה הכסא שלם, ומכיון ש'אין שכחה לפני כסא כבודך' הרי שמחייט עמלק מבטלת השכחה. וזהו שאמר הכתוב: "תמחה את זכר עמלק מתחת השמים" ויהיה הכסא שלם, ועל ידי זה "לא תשכח" שהרי 'אין שכחה לפני כסא כבודך'.

השכחה היא מקליפת עמלק

והאמת היא שמחייט עמלק בעצמה כבר יש בה את סגולת ביטול השכחה, שהרי קבלה בדינו מספרי הקבלה והסוד שכל עניין השכחה שורשה היא מקליפת עמלק, רחמנא ליצול. והרי לפניך מה שכתב רבינו הרמח"ל בפירושו על התורה: "זכור את אשר עשה לך עמלק - כבר ידוע שקליפת עמלק גורמת שכחה, וכנגד זה צוה הקב"ה לזכור מה שהוא עשה, ובזה מכניעים אותו שלא יגרום כל כך שכחה, ולכן 'זכור' דווקא".

והחזיקו אחריהם בספרי החסידות, וראה להרה"ק רבי אברהם דוב מאבריטש שכתב בספרו 'בת עין' (פרשת יתרו): "כי הבחינת שכחה הוא רק מצד הסטרא אחרא, מבחינת עמלק, אבל כשזוכה האדם למחות בחינת עמלק בחינת יצר הרע בחינת ג"ס הנ"ל, אזי אין לו בחינת שכחה. וזהו שאמר הכתוב תמחה את זכר עמלק וגו' לא תשכח. היינו אם תמחה בחינת עמלק, בחינת ג"ס הנ"ל, אזי לא תשכח, שלא יהיה לך בחינת שכחה, כי אם בחינת הקדושה תשרה עליך ולא תסתלק ממך", ועוד האריך שם בזה (בפרשת כי תבוא).

ומכלל הדברים למדנו שקליפת עמלק היא שגורמת את שכחת התורה, ועל ידי שמוחים את עמלק מתבטלת הקליפה ויכול האדם לבוא לבחינת זכרון לבל ישכח תלמודו, ובפרט לפי מה שהוספנו שמחייט עמלק פועלת שיהא הכסא שלם, והרי 'אין שכחה לפני כסא כבודך'.

לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי

ועוד רגע אדבר ברובד הפנימי של עניין זה שמחייט עמלק פועלת את העדר השכחה, בהקדם מה שמצאנו בתלמוד הירושלמי במסכת ברכות (פ"ג ה"ד) השולל את האפשרות לומר שרבי יוסי בן חלפתא שכח, שכן "אית לך מימר על אותו הגוף הקדוש בשוכח" - בתמיה.

וה'לב שמחה' היה מפרש זאת על פי מעשה נורא שהיה עם הגאון הרוגאטשובי עם השפת אמת: "הגאון מדענבורג רבי יוסף ראזין ז"ל זכר כל הש"ס. הוא היה פעם אצל השפת אמת ז"ל, וכאשר הלך אמר השפת אמת שמזכרנו ניכר שהיה שמור כולו בקדושה. זה יש לפרש הכוונה [בדברי הפסוק] 'לא עברתי ממצותיך' ולכן 'לא שכחתי'. וזה שאמרו בירושלמי 'אית לך מימר על אותו הגוף הקדוש בשוכח', על דרך דברי השפת אמת הנ"ל. לא עברתי ממצותיך

קיב (תולב) — קובץ "בית אהרן וישראל"

ולא שכחתי, אמנם כן כפי השמירה כן הזכרון" (לב שמחה' פרשת כי תבוא תש"מ, וראה בספר 'הרוגוצובי' ל' בורוכוב, עמ' 130, על קשריו עם חצר הקודש בגור).

ובסגנון דומה כבר כתב כן הגאון רבי יוסף ענגיל בספרו 'גליוני הש"ס' (וינה תרפ"ט. ירושלמי מועד אות לא): "אית לך מימר באותו הגוף הקדוש בשוכח. פירוש דקדושה הוא חכמה, ושכחה הוא באחוריים דחכמה - התנגדות החכמה, ולכן עמלק 'ראשית גויים' התנגדות ד'ראשית חכמה' הוצרך בו אזהרת לא תשכח, ולכן אי אפשר לגוף קדוש שיהא שוכח".

לאמור: קליפת עמלק היא המתנגדת למידת היסוד והקדושה, שהיא החכמה והזיכרון, ולכן לא יתכן שאדם קדוש ישכח לאשר בקדושתו הוא כבר ביטל את קליפה עמלק שבה השכחה, וכבר האריכו בזה טובא בספרי הקבלה והחסידות (ראה 'פרי צדיק' תולדות אות ז, ועוד). והיינו דאמרין שמחית עמלק הוא סגולה לזיכרון התורה.

כשבונים או מייסדים בית הכנסת

וזיכני השי"ת למצוא מה שכתב הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין לפרש דברי חכמים וחדותם מאיזה טעם קבעו את פרק 'בני העיר' במסכת מגילה, שהלא אין פרק זה עוסק בעניני המסכת של ימי הפורים ומצוותיה כמקרא מגילה ומשלוח מנות, אלא הוא סובב את ענין קדושת בית הכנסת, ולכאורה מה ענינו למסכת זו.

ומחדש הכהן מלובלין שהקשר בין קדושת בית הכנסת למסכת מגילה הוא מפני שקדושת בית הכנסת אינה חלה אלא כשמקודם לכך נעשית שם מחיית עמלק, והרי מחיית עמלק הוא ענין מסכת מגילה.

וכך כתב בספרו 'צדקת הצדיק' (אות קעו): "כשבונים או מייסדים בית הכנסת או בית המדרש חדש באיזה מקום נעשה מקודם שם מחיית עמלק באותו מקום. דתיכף אחר מחיית עמלק בא קדושת המקום כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין דף כ ב) שלוש מצוות נצטוו בכניסתן וכו' מחיית עמלק ואחר כך בנין בית המקדש.

לכן קבעו חז"ל פרק בני העיר מקדושת בית הכנסת ובית המדרש במסכת מגילה כי תיכף ליכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק' (תהלים עה יא). ואמרו ז"ל (מגילה דף יז ב) והיכן מתרוממת קרנם בירושלים היינו דהרמת קרן ישראל היא מצומצמת במקום מקודש לבד בארץ ישראל ולא בהתפשטות הגורם ביטול. ובתי כנסיות ובתי מדרשות הם קדושת ארץ ישראל כמו שאמרו ז"ל (שם כט א) דעתידין שיקבעו בארץ ישראל. והשלוש מצוות הם תכופות יחד".

וראיתי מוסיפים על כך שכן הוא בכל התנ"ך, שבמקומות שמוזכר בהם מלחמת עמלק ומחייתו, לעולם מוזכר בסמוך ענין בית המקדש וקדושת המקום, דוק ותשכח.

סגולת הזיכרון בבית הכנסת

מעתה מה ימתק להבין את דברי הירושלמי: "אמר רבי יוחנן: ברית כרותה היא - היגע תלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח" שאכן סגולת בית הכנסת היא לזכירת הלימוד, שהרי אין לך בתי כנסיות שנבנים אילולי נעשה שם מקודם מחיית עמלק, וכפי שדיבר בקדשו הכהן מלובלין.

והלא כבר הבאנו שכל השכחה אינה באה כי אם מקליפת עמלק, ומעתה שנמחית הקליפה בבית הכנסת הרי שזו סגולה לזכרון, ובפרט שהמחייה משלימה את כסא הכבוד ואין שכחה לפני כסא כבודך.

שנה כג גליון ד (קלו) ————— (תרלג) קיג

ואם כן אתי שפיר להפליא מאי טעמא כל היגע בתלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח, שכן הוא קובע את לימודו במקום שנמחה בו עמלק ועתה הוא מסוגל לזכרון.

ברית כרותה היא

וזאת רמז רבי יוחנן בהקדימו 'ברית כרותה היא' לפי ששורש הזכירה היא במחיית עמלק שעניינה שמירת הברית והקדושה, וקדושת בית הכנסת הוא תיקון מידת היסוד כפי שידועים דברי ה'שפת אמת' (תבוא תרנ"ד): "וברית מילה נקרא בית הכנסת שהוא התקשרות כל הגוף".

ושורש הדבר נרמז בדברי התלמוד הירושלמי במסכת מגילה (פ"ג ה"א): "דאמר רבי יהושע בן לוי: וישרף את בית ה' - זה בית המקדש; ואת בית המלך - זה פלטין של צדקיהו; ואת כל בתי ירושלים - אילו ארבע מאות ושמנים בתי כניסיות שהיו בירושלים, דאמר רבי פינחס בשם רבי הושעיה ארבע מאות ושמנים בתי כניסיות היו בירושלים".

וכתבו רבותינו בעלי הקבלה שיש בזה סוד עמוק, דהנה כל קלקול העריות הוא מכח קליפת 'לילית' העולה בגימטריא ת"פ כמנין חיילותיה רח"ל, וביטול קליפה זו היה על ידי שהיה בירושלים ת"פ בית כניסיות (ראה להרה"ק רבי שמשון מאוסטרופולי בפירוש 'דן ידין' על הסה"ק 'קרניים', מאמר יג ג, ועוד; 'מגלה עמוקות' להרה"ק רבי נתן שפירא פרשת וישלח, ועוד; 'אגרא דכלה' להרה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב, בראשית יב ה, ועוד) ואכמ"ל בזה.

01/07/2018nחח

ולמדנו מכאן שקדושת 'בית הכנסת' היא בכח ברית מילה ותיקון מידת היסוד, ויפה אמר רבי יוחנן ש'ברית כרותה היא' שהיגע בתלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח.

השבת והיפוכה

ובדרך זו נעלה ונאמר דהיינו טעמא נמי במה שחידש ה'שפת אמת' שהלימוד בשבת אין בו שכחה, והוא משום שמחיית עמלק נעשית על ידי כח השבת בכלל והלימוד בשבת בפרט, וכמפורש בדברי חז"ל ובספרי החסידות.

כל אותה רעה חולה של קליפת עמלק המצרה להם לישראל לא בא להם אלא משום שנתרשלו בשמירת השבת, וכמפורש במסכת שבת (דף קיח ב): "אמר רב יהודה אמר רב: אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון, שנאמר (שמות טז כז) 'ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט' וכתוב בתריה (שמות יז ח) 'ויבא עמלק'".

ואף מה שנצטוונו בתורה למחות את זכר עמלק נאמר באותו לשון של 'ז'כו'ז' כמו מה שנצטוונו במצות השבת, ומקראות ערוכים הם: "זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (שמות כ ז) - "זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עֲמָלֶק בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם" (דברים כה יז).

וידועים דברי המדרש תנחומא (כי תצא סי' ז) המסביר שהיינו יכולים לסבור שמכיון ש'כאן כתיב זכור ובשבת כתיב זכור' הרי שהם 'שניהם שוין' קמ"ל שזה אינו כך אלא 'אע"פ שכתוב בשבת זכור ובעמלק זכור אינן שוין', אלא "משל למה הדבר דומה: למלך שעשה סעודה וזימן את האורחים, נכנס הקערה לפניו מלא כל טוב אמר זכור פלוני אוהבי, משקנח את הקערה אמר זכור פלוני שונאי. אמרו לו אוהביו, זה הזכרת וזה הזכרת. אמר להם, לזה הזכרתי על קערה מלא כל טוב ולזה הזכרתי על קערה ריקה. כך השבת כתיב בה 'זכור את יום השבת לקדשו' ולכבדו במאכל ובמשתה ובכסות נקייה, ובעמלק כתיב 'זכור את אשר עשה לך עמלק' על מה אתה זוכרו על שולחן ריקה שנא' תמחה את זכר עמלק מתחת השמים". וכן הוא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מג).

קיד (תרלד) — קובץ "בית אהרן וישראל"

ובספר 'שם משמאל' (תצוה וזכור תרע"ז) הביא על כך בשם אביו הרה"ק ה'אבני נזר' מסוכאטשוב: "והדברים מתמיהין מה הוה סלקא דעתין. וכ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה הגיד דהמדרש בא לומר דעמלק הוא היפוך לגמרי משבת", ועיין שם ובמקומות נוספים בספרו שהאריך לבאר עומק כוונת אביו.

ואף במשנת ה'שפת אמת' מצאנו רבות עניין זה המוגדר היטב בדבריו הנוקבים (זכור תרל"ו): "מתעורר בשבת שנאת עמלק, ובכל שבת יש קצת מחיית עמלק כפי שמירת שבת שבישראל". ובוזה הוא מסביר את הסיבה שזכירת מעשה עמלק נקבעה דווקא בשבת (זכור תרמ"ו): "איתא במדרש תנחומא תצא 'בשבת זכור ובעמלק זכור משל לבעה"ב שמזכיר אוהבו על שולחן מלא וכשמסלק התמחויו מזכיר שונאו' ע"ש בלשוננו. ולבאר הענין אשר קבעו חז"ל זכירה זו בשבת, ויתכן שהוא תיקון על אשר גרם ביאת עמלק היה על ידי חילול השבת, כמו שאמרו חז"ל 'אילו שמרו בני ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה דכתיב יצאו ללקוט כו' ויבוא עמלק', אם כן על ידי השבת יכולין לתקן ולזכות למחות שמו של עמלק".

עמלק ברפידים

ואם השבת בכלל מסוגלת למחיית עמלק הרי שלימוד התורה בשבת בפרט מסוגל לזה, שהרי כבר שנינו בתלמוד הירושלמי במסכת שבת (פט"ו ה"ג): "רבי ברכיה בשם רבי חייא בר בא: לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהן בדברי תורה" ונמצא שתוקף שמירת השבת הוא בעסק התורה.

והלא על הפסוק (שמות יז ח): "וַיִּבֹא עֲמָלֵק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרִפְדִּים" כבר דרשו חז"ל במסכת סנהדרין (דף קו א): "מאי לשון רפידים... רבי יהושע אומר: שריפו עצמן מדברי תורה", כך שאם הקלקולים שהביאו את עמלק היה ההתרשלות בשבת ובתורה, נמצא שאין לך תיקון נאה לזה מאשר לימוד התורה בשבת.

והא לך מה שכתב ה'שפת אמת' (זכור תרנ"ג): "אמרו חז"ל 'זכור בפה' כי בכח הפה שניתן לבני ישראל יכולין למחות זכר עמלק והוא בכח התורה, לכן תקנו לקרוא פרשת זכור בשבת שיש בו קריאת התורה שמתגלה כח התורה בשבת".

יום שבתון אין לשכוח

אתה הראת לדעת שלימוד התורה בשבת כוחו יפה למחות את עמלק, הן מכח שמירת השבת והן מכח לימוד התורה, והרי כבר הארכנו לעיל שמחיית עמלק מביאה עימה את ביטול השכחה, שכן קליפת עמלק היא הגורמת את שכחת התורה, וביטולה זהו קיום התורה לזוהרה כראוי, ובפרט שעל ידי מחיית עמלק נהיה הכסא שלם ואין שכחה לפני כסא כבודך.

ומעתה נאמר שזה עומק כוונת ה'שפת אמת' שהתורה שלומדין בשבת אין בה שכחה, כי תורה זו מוחה את עמלק בתכלית הביטול, וכיון שכן לא במהרה הוא משכח תורה זו.

ובזה מיושב בטוב טעם קושית ה'פני מנחם' מהיכי תיתי מבואר ב'תנא דבי אליהו': "לעולם ישכים אדם וישנה בשבת, וילך לבית הכנסת ולבית המדרש" דהיינו שלימוד התורה בשבת יכול להיות בבית, בעוד שמדברי הירושלמי עולה שסגולה מיוחדת יש בלימוד בבית הכנסת שלא במהרה הוא משכח.

ולהנאמר אתי שפיר שהרי הבאנו את חידוש ה'שפת אמת' שלימוד התורה בשבת אין בה שכחה, והעלינו ששורש העניין הוא כמו בלימוד בבית הכנסת, ובשניהם סגולת הזכרון הוא מכח מחיית עמלק, ונמצא שהלימוד תורה בשבת אינו צריך לבוא לסגולה המיוחדת שיש

שנה כג גליון ד (קלו) ————— (תולה) קטו

בלימוד שבבית הכנסת, שכן שורש הסגולה הוא שווה בשניהם ובלאו הכי יש בלימודו את מחיית קליפת עמלק.

היגיעה אסורה בשבת

ובאופן אחר היה נראה לענות בקושי ה'פני מנחם' מהיכי תיתי יעץ ה'תנא דבי אליהו': "לעולם ישכים אדם וישנה בשבת, וילך לבית הכנסת ולבית המדרש" שמוזה נראה שהלימוד יהיה בביתו, בעוד שבירושלמי מבואר שהיגע בתלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח. דהנה איתא במסכת מגילה (דף ו ב): "אמר רבי יצחק, אם יאמר לך אדם: יגעתי ולא מצאתי - אל תאמן, לא יגעתי ומצאתי - אל תאמן, יגעתי ומצאתי - תאמן... ולדברי תורה לא אמרן אלא לחדודי, אבל לאוקמי גירסא - סייעתא מן שמיא היא".

והנה דברי הגמרא מתפרשים לשני פנים, שרש"י פירש שהסייעתא דשמיא יכולה לבוא דווקא למי שיגע בתורה, אבל 'לא יגעתי ומצאתי אל תאמן'. אולם הרי"ף (בפירושו על הע"י) סובר שסייעתא דשמיא זו יכולה לבוא גם למי שלא יגע: "ואלמלא פירוש רש"י היה אפשר לחזור על כל הצדיקין, דלאוקמי גירסא בין יגע ובין לא יגע אלא לימוד כל שהוא - סיעונא דשמיא".

וראיתי להגאון רבי נסים אברהם אשכנזי בחבורו 'נחמד למראה' על הירושלמי (שלוניקי תקצ"ב) שכתב שדברי הירושלמי הם ראייה ברורה לשיטת רש"י: "דמדנקט רבי יוחנן כי האי לישנא 'היגע' משמע דסבירא ליה דהא דלימוד בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח היינו דווקא אם יגע דהיינו הרבה, אבל אם לא יגע הרבה יגיעות אלא דלמד בבית הכנסת בלתי יגיעה - במהרה הוא שוכח".

ולפיכך הוא סובר, דאם לא נאמר שיש כאן מחלוקת בין הבבלי להירושלמי, הרי שראיה ברורה היא לדעת רש"י שהאפשרות לאוקמי גירסא לבל יהא משכח תלמודו מותנית בדווקא אם הוא מייגע עצמו הרבה, ולא די בכך שהוא לומד גרידא.

והנה ידועים דברי הגאון היעב"ץ בסידורו 'בית יעקב' ('בית המדרש' אות ח) שביום השבת קודש אין מן הראוי לעסוק בתורה באופן של עומק ויגיעה, כי אף הלימוד הקדוש עליו להיות בשובה ונחת ולא כמשא כבד ועבודה קשה. והגם כי האריכו בזה האחרונים לכאן ולכאן (ראה להגאון החיד"א בספרו 'ברכי יוסף' או"ח מחזיק ברכה סימן רצ ס"ז; שו"ת 'צפחת בדבש' פונטרימלי, סימן כג; שו"ת 'מנחת אלעזר' ח"ד סימן מה; 'מגדים חדשים' שבת קיט ב), מכל מקום יהיו דברינו כאן אליבא דשיטה זו.

והשתא אם התנאי קודם למעשה הלימוד בבית הכנסת הוא שיהא יגע בתלמודו ורק בכהאי גוונא הוא ש'לא במהרה הוא משכח' הרי שבשבת שאסור להתייגע אין שייך כלל סגולה זו, ושפיר איתא ב'תנא דבי אליהו' שישנה בביתו ורק לאחר מכן ילך לבית הכנסת.

אם שמוע בישן

ומדי עיוני בדברי הנחמד למראה' ראיתי לו שחידש שכל מה דאמרין שראוי ללמוד בבית הכנסת הוא דווקא כשלומד בפעם הראשונה, שאז יש באפשרותו ללמוד בדיבוק חברים למישקל ולמיטרי, ועל זה הסגולה שלא במהרה הוא משכח, אולם כשחוזר על לימודו יכול בשופי ללמוד בביתו, וע"ש מה שהאריך להוכיח זאת.

כך שבפשטות ניתן לתרץ אליביה את קושי ה'פני מנחם' ולומר שכוונת ה'תנא דבי אליהו' באומרו: "לעולם ישכים אדם וישנה בשבת" הוא לשיון ולחזרה על תלמודו, ובפרט שיש המהדרים להקדים את החזרה קודם הלימוד החדש, ואסמכוהו על דברי הגמרא (ברכות

קטז (תרלו) — קובץ "בית אהרן וישראל"

דף מ א): "אם שמוע בישן - תשמע בחדש", ואם כן שפיר עבדי החוזרים על תלמודם בבוקרו של יום שאינם עושים זאת בבית הכנסת אלא בביתם, שהרי בחזרה אין הדברים אמורים וכדברי הנחמד למראה'.

להכניסו לעבודת הבורא

עוד היה נראה לומר בעיקר דברי הירושלמי על מעלת היגע בתלמודו בבית הכנסת שהכוונה בזה היא לעניין נעלה יותר, ויבואר בהקדם מה שדרשו חז"ל על הפסוק (משלי ח לד): "אֲשֶׁרִי אָדָם שִׁמְעֵ לִי לְשָׁקֵד עַל דְּלֹתַי יוֹם יוֹם לְשֹׁמֵר מְזוֹזוֹת פֶּתְחֵי" ואמרו במדרש (דברים רבה ז ב): "ומהו' לשמור מזוזות פתחי', אמר רבי יהודה בר סימא, וכי יש מזוזה בבתי כנסיות, אלא מה המזוזה הזו אינה זזה מהפתח כך לא תהא זו מבתי כנסיות ומבתי מדרשות, אמר הקב"ה אם תעשה כן דע שאתה מקבל פני השכינה".

והקשה ה'שפת אמת' (תבוא תרנד): "ומה שאמרו 'אל תהי זו מבתי כנסיות ובתי מדרשות' קשה לפרש כפשוטו להיות כל היום והלילה בבתי כנסיות ובתי מדרשות" שהרי האדם טרוד בעסקיו להביא טרף לביתו, ומה שייך לומר שלא יזוז מבית הכנסת.

אלא מסביר ה'שפת אמת' את כוונתו העמוקה של המדרש (תבוא תרס): "ומה שאיתא שלא תהיה זו מן בתי כנסיות ובתי מדרשות, וכי יהיה אדם כל היום בבית הכנסת. אך הפירוש לזכור בעבודת הבורא ית"ש בכל עת וכל מה שעובר לפניו יתבונן בו להכניסו לעבודת הבורא - זה ענין בתי כנסיות".

הוי אומר: 'בית הכנסת' הכוונה היא 'להכניס' את כל העובר עליו אל תוך עבודת הבורא, והתביעה מהאדם היא שיהיו כל מעשיו בכל שעות היממה, בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, בעול מלכות שמים, ובכל דרכיו ואורחותיו יכוון לעשות רצון קונו.

גם היגע בתלמודו בבית הכנסת היינו שהוא מכניס את תלמודו לכל מעשיו, וכל הליכותיו הם בנתיבות התורה שלמד, ונמצא לימודו בבחינת 'הלומד על מנת לשמור ולעשות ולקיים', והרי קיימא לן שהלימוד באופן שכזה הוא סגולה לזכרון (וכפי ששינונו במסכת אבות פ"ג מ"ט שכל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת), והיינו טעמא שכתב הירושלמי שלא במהרה הוא משכח.

